

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים

מעימות צללים לעימות גלוי: המאבק על השליטה בצפון אירופה ובצפון הגבוה

ד"ר ניר לויטן

מבט מבס"א, מס' 2,355 25 בנובמבר 2025

תקציר: המתיחות בין רוסיה לבין מדינות סקנדינביה מאז המלחמה באוקראינה הגבירה את חשיבותו של צפון אירופה, ובעיקר של האזור הארקטי. דנמרק מוצאת עצמה במרכז ההתפתחויות בשל שליטתה בגרינלנד וניהול משא ומתן חשאי עם ארצות הברית על הסדרי ביטחון באי. הקשר בין הזירות מגדיל את ההבנה שהאזור הארקטי הופך לזירת תחרות עולמית: ארצות הברית רואה בו לא רק חזית מול רוסיה, אלא גם זירה שבה סין מגבירה את השפעתה - דבר המשפיע גם על יחסי הכוחות בין ארצות הברית לבין אירופה. למרות שהאירועים רחוקים מישראל, הם משקפים מציאות בינלאומית חדשה שבה מדינות מאזנות בין מעצמות ומשמרות את ריבונותן - מציאות שעלולה בעקיפין להגדיל גם את חשיבותה של ישראל כגשר בין אירופה לבין אסיה, על רקע המשבר באירופה ומאבקי השליטה בצפון הגבוה.

רוחות המלחמה בצפון אירופה מסלימות בשנה האחרונה והפכו לחלק בלתי נפרד מעימות הצללים בין המדינות הסקנדינביות לבין רוסיה מאז המלחמה באוקראינה. אף שדנמרק היא מדינה קטנה בצפון אירופה וכיום הנשיאה התורנית באיחוד האירופי, היא מוצאת עצמה במרכז סוגיות גיאופוליטיות בולטות. בשנה האחרונה היא ממשיכה לנהל משא ומתן אינטנסיבי וחשאי עם ארצות הברית על הסדרי ביטחון חדשים בגרינלנד, על רקע הצהרתו של הנשיא טראמפ על רצונו לרכוש את האי, וביקורו של סגן הנשיא ג'יי.די. ואנס בבסיס החלל פיטופיק (תחנת ת'ולה לשעבר) של הצבא האמריקני. שינויים אלה מלמדים על תזוזת הלוחות הטקטוניים בצפון אירופה ובחוג הארקטי שישפיעו גם על יחסי ארצות הברית ואירופה.

אירופה במשבר מתמשך

תקריות הרחפנים בשדות תעופה ובבסיסים צבאיים ביוטלנד שבמערב דנמרק ובמדינות הסמוכות, אף שלא גרמו לנזק או חשפו את האחראים, המחישו את פגיעות המדינה ואת הסכנה להשבתת מערכות ההגנה מרחוק. בדנמרק החליטו לאסור על הטסת רחפנים

בזמן פסגת מדינות האיחוד האירופי שהתקיימה בקופנהגן, מתוקף הנשיאות התורנית שבה החזיקה דנמרק - דבר ששיקף פעם נוספת את המלחמה השקטה שצפויה להחריף.

דנמרק מובילה בשנים האחרונות את חיזוק המשלוחים הצבאיים לאוקראינה, ואף העבירה - בהסכמה אמריקנית - מטוסי קרב מסוג F-16 והגדילה את הסיוע הצבאי העקיף, יחד עם המדינות הסקנדינביות. היא גם מנהלת חקירה עצמאית בעניין החבלה בצינור הגז נורד סטרים 2 שהתפוצץ בסמוך לאי הדני בורנהולם בים הבלטי, ומנסה להדק את הפיקוח בשיתוף חיל הים הגרמני. דנמרק, בשיתוף גרמניה וחילות הים הסקנדינביים, תגברה גם את אבטחת אסדות הנפט והגז בים הצפוני. אבל בעוד שבדנמרק מקווים שהמטרייה הצבאית באירופה תשמור על הנכסים האסטרטגיים שלהם, מוקדם לדעת כמה יוכלו הכוחות הקיימים לעמוד בעומס אירועים מכוונים. הערכות ביטחון עדכניות עוסקות באיום על תשתיות אסטרטגיות - בהם כבלים תת-ימיים, חוסן קיברנטי ומודיעין נגדי - שהובילו לבדיקה מעמיקה יותר של חברות טלקום בזכייה במכרזים ולחשש מתלות גוברת בחברות לא-אירופיות.

מהלכים אלה הובילו את דנמרק, יחד עם המדינות הסקנדינביות, להעמיק את המערך האסטרטגי של נאט"ו בצפון אירופה. המלחמה המדומה או ההיברידית באזור הנורדי מדגישה שהמדינות הנורדיות (ובהן איסלנד ואיי פארו) פגיעות במיוחד לאיומים אוויריים. דנמרק מקווה לגבש שותפות ארוכת טווח עם שכנתה מדרום, גרמניה, ולחזק את גבולה המזרחי והדרומי לאורך קו החוף. עוד מימי המלחמה הקרה, מערכי התקשורת - ובעיקר המרחב האווירי והימי הסמוך לגרמניה ולדנמרק - היו מוקד לפעילות מטוסים וצוללות רוסיים. עם עיבוי מחודש של הכוחות הרוסיים בגבול עם פינלנד ופריסת סוללות טילים בקלינינגרד, צפון אירופה הופכת למוקד מתיחות אזורית ולכן גם זוכה לתשומת לב גוברת. לפי הערכות מודיעין, המלחמה במזרח התיכון מסיטה את תשומת הלב מהעימותים באירופה - עניין שמשרת את רוסיה. זו סיבה אפשרית לכך שרחפנים נצפו גם באזור הגבול עם גרמניה, בשלזוויג-הולשטיין, שבתחומה נמצא הנמל הימי קיל, מהחשובים בצפון אירופה.

דובר מטה אירופה בנאט"ו, קולונל מרטין או'דונל, הודיע כי נאט"ו מעבה את הכוחות הימיים באזור הים הבלטי, ובייחוד בקרבת דנמרק - הפריגטה הגרמנית "המבורג" כבר נפרסה באזור לאחר סדרת חבלות מכוונות בכבלי חשמל, תקשורת וצינורות גז בים הבלטי - אך המוכנות האירופית טרם התגבשה סופית, בזמן שגרמניה מצהירה על הגדלת תקציב הביטחון.

בהקשר זה, דנמרק מגבה את עצמה בגיוון בעלות בריתה ובניהול סיכונים דרך מעצמות נאט"ו, הברית הנורדית-בלטית והגוש הסקנדינבי. שוודיה, למשל, הודיעה כי תעניק לדנמרק אמצעי יירוט נגד רחפנים - אך לא נמסרו פרטים נוספים. קופנהגן מצידה הודיעה על שדרוג מערכות לגילוי ונטרול רחפנים, אך גם הסתייגה מרכישת מערכת ההגנה הישראלית מסוג "ברק". בדנמרק מבינים שאין כיום מענה מלא להפלת נחילי רחפנים, ואף שראשת הממשלה מטה פרדריקסן הורתה על הגדלת רכש צבאי - אין פתרון מידי, מלבד מערכות יירוט בלייזר, שגם בבריטניה עדיין אינן בשלות מבצעית.

במצב זה, דנמרק מנסה לתמך דיפלומטית את יחסיה עם ארצות הברית ולשמר ערוצי תקשורת פתוחים, בגיבוי מעצמות אירופה.

הברית הדנית-אמריקנית ועליונות ארקטית

דנמרק ממשיכה לנהל מגעים רשמיים עם ארצות הברית על השליטה בגרינלנד, אך הלחץ האמריקני צפוי לגבור ככל שממשל טראמפ מבקש להרחיב את הנוכחות הצבאית האמריקנית באזור הארקטי, במטרה להבטיח את האינטרסים האמריקניים שם. בתגובה,

דנמרק מעבה את צבאה וערכה תרגיל רחב באזור הארקטי עם צרפת והמדינות הנורדיות - כאיתות למחויבותה להגנה על ריבונותה באי המרוחק ובאזור הארקטי. בדנמרק קיים חשש גובר כי חלק מהתשתית הדיגיטלית האמריקנית משמשת מנוף לחץ על כל תקשורת בין גרינלנד לאזור הארקטי - דבר הפוגע בריבונות הדיגיטלית שלה.

גם פרסום בדבר מימון קמפיין השפעה בגרינלנד להיפרדות מדנמרק הוסיף למפלס החשדנות כלפי האמריקנים. אירועים אלה מציבים את יחסי נאט"ו במבחן, ועשויים לשרת את רוסיה במהלך ארוך טווח להחלשת הברית הצבאית.

למרות שיחסי שתי המדינות נמצאים בתקופת מבחן, דנמרק שמרה באופן מסורתי על קשר הדוק ושיתופי פעולה עם ארצות הברית, במיוחד במהלך המלחמה הקרה, כאשר בסיסים אמריקניים אסטרטגיים פעלו במסגרת הסכמים משותפים בין המדינות. גם לאחר המלחמה הקרה, המשיכה דנמרק במחויבותה לביטחון טרנס-אטלנטי ולברית עם ארצות הברית.

בשנת 2004 סיים שר החוץ הדני, פר סטיג מולר, את המשא ומתן לשדרוג בסיסים אמריקניים - כולל בסיס ת'ולה - המשמש בסיס מפתח לגילוי טילים ומעקב לווייני. בטקס החתימה, מזכיר המדינה של ארצות הברית דאז, קולין פאוול, התייחס בהומור לגרינלנד כ"מדינה ה-51 של ארצות הברית של אמריקה". אולם הסכם איגליקו (Igaliku) שנחתם באותה שנה, קבע מסגרת לשיתוף פעולה בין ארצות הברית, גרינלנד ודנמרק, וחזק את השותפות הצבאית והאסטרטגית ביניהן.

הזירה הארקטית בין סין, רוסיה והמערב

האזור הארקטי הוא מוקד לתחרות גיאופוליטית רחבה יותר. וושינגטון רואה את התחרות הגוברת שם כמשתרעת מעבר לרוסיה, וכוללת גם את סין. סין פרסמה את מדיניותה הרשמית כלפי החוג הארקטי ב"ספר הלבן", הפגינה עניין גובר באזור, ניסתה להקים תחנה בשפיצברגן, והשיקה שוברת קרח רביעית - לצד כלי שיט נוספים שפותחו לצורך נתיבי השיט הצפוניים.

ההערכה הלאומית של נורווגיה לשנת 2024 הדגישה את הפעילות הסינית בארכיפלג סבאלברד, כחלק מניסיון סיני לנרמל נוכחות באזור הארקטי - תוך ניסיונות כושלים לבנות מתקנים באיסלנד ובגרינלנד. תרחיש דומה נרשם גם בפינלנד ב־2018, כאשר משלחת סינית ניסתה לרכוש שדה תעופה בלפלנד. במקביל, נבנו תחנות תצפית חלל בקירונה שבשוודיה ובסודנקילה שבפינלנד, תוך שיתוף פעולה בין מוסדות מדעיים מקומיים לסיניים.

בתגובה לפעילות הסינית, נקטה נורווגיה באמצעי מנע: היא חסמה מכירת קרקע פרטית בסבאלברד לאחר דיווחים על התעניינות מצד גורם זר, ביניהם איל נדל"ן סיני שניסה לרכוש שטח אסטרטגי. מיקומו של הארכיפלג לאורך נתיב הים הצפוני הופך את האזור למוקד תחרות על שיט ונתיבי סחר ארקטיים.

בשנת 2020, חברת הכרייה הסינית שאנדונג גולד ניסתה לרכוש את TMAC Resources הקנדית, אך הרכישה סוכלה לאחר הערכה ביטחונית פנימית של קנדה, שקבעה כי היא מהווה סיכון ביטחוני. מדיניות החוץ של קנדה כוללת שמירה על עליונות בצפון, מימוש הסכמים עם דנמרק בנושא גבולות ימיים, ומשא ומתן עם ארצות הברית על אזורי שיט צפוניים - כולל פתיחת קונסוליה קנדית בגרינלנד.

חוק חדש בדנמרק קובע שרק חברות או יחידים מגרינלנד, איי פארו או דנמרק רשאים לרכוש קרקע בגרינלנד - מהלך שנועד לצמצם חדירה סינית. ממשלת גרינלנד הנוכחית אף פועלת לגיוון ההשקעות דרך האיחוד האירופי ארצות הברית, ארצות הברית ויפן, והשעתה רישיונות כרייה לחברות סיניות בטענה להשפעה סביבתית שלילית.

עם זאת, הממשלה הנבחרת ב-2025 מביעה נכונות לכרייה מבוקרת ואף פתיחות להשקעות זרות, כולל מצד סין. שרת העסקים והמשאבים המינרליים המקומית ציינה שהיסוס מתמשך מצד המערב עשוי לדחוף את גרינלנד להעמיק קשרים עם סין.

ד"ר ניר לויטן הוא חוקר במרכז בס"א באוניברסיטת בר-אילן ובמרכז ללימודי המלחמה הקרה באוניברסיטת דרום דנמרק.